

Przyswajanie grup spółgłoskowych
przez dzieci w wieku przedszkolnym

Ewa Binkuńska

Przyswajanie grup spółgłoskowych przez dzieci w wieku przedszkolnym

Recenzent
dr hab. Anita Lorenc, prof. UW

Redaktor Wydawnictwa
Aneta Lica

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja dofinansowana ze środków
Prorektora Uniwersytetu Gdańskiego ds. Badań Naukowych
w ramach Programu Humanistyki Gdańskiej
oraz Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-732-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: <https://wydawnictwo.ug.edu.pl/ksiegarnia-online/>

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wstęp	13
Rozdział 1. Norma językowa. Norma wymawianiowa.	
Norma rozwojowa w przyswajaniu języka	25
1.1. Norma wymawianiowa a wymowa grup spółgłoskowych jako wyznacznik stylu	27
1.1.1. Tempo wypowiedzi jako cecha stylu wymowy	35
1.1.2. Rodzaje normy wymawianiowej	37
1.2. Fonostatystyka i fonotaktyka współczesnej polszczyzny, norma i styl w ujęciu badań fonostatystycznych	39
1.3. Kształtowanie się normy wymawianiowej dzieci w wieku przedszkolnym	44
1.3.1. Mowa dzieci w wieku przedszkolnym jako odmiana funkcjonalna współczesnego języka	47
1.3.2. Biolekt dzieci w wieku przedszkolnym jako wariant stylistyczny	49
1.3.3. Językowa norma rozwojowa	53
1.4. Ustalenia terminologiczne: fonetyka, fonologia oraz fonemy i grupy spółgłoskowe	57
Rozdział 2. Przyswajanie grup spółgłoskowych na tle rozwoju systemu fonologicznego dziecka	63
2.1. Rozwój fonologii według kierunków natywistycznych i empirycznych	65
2.2. Współczesne polskie badania nad fonologią dziecka a problematyka grup spółgłoskowych	77
2.2.1. Wybrane polskie badania nad grupami spółgłoskowymi	83
2.2.2. Badania nad zjawiskiem grup spółgłoskowych w biolektcie dzieci	87
2.3. Przyswajanie grup spółgłoskowych w pierwszych trzech latach życia dziecka	92
2.3.1. Fonetyczno-fonologiczne aspekty akwizycji fonemów w ontogenezie mowy	100
2.3.1.1. Przyswajanie grup spółgłoskowych w okresie do 36. miesiąca życia	106
2.4. Realizacja grup spółgłoskowych w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	114
2.4.1. Charakterystyka systemu fonologicznego dziecka trzyletniego	118

2.4.2. Grupy spółgłoskowe w realizacji dzieci trzyletnich	120
2.4.3. Charakterystyka systemu fonologicznego dziecka czteroletniego	122
2.4.4. Grupy spółgłoskowe w realizacji dzieci czteroletnich	124
2.4.5. Charakterystyka systemu fonologicznego dziecka pięcioletniego	127
2.4.6. Grupy spółgłoskowe w realizacji dzieci pięcioletnich	128
Rozdział 3. Grupy spółgłoskowe jako element diagnozy i terapii logopedycznej	131
3.1. Miejsce grup spółgłoskowych w logopedycznych próbach diagnostycznych	134
3.2. Metodyczne założenia i ograniczenia kwestionariuszy obrazkowych do badania artykulacji w ocenie przyswajania grup spółgłoskowych	137
3.2.1. Grupy spółgłoskowe w wybranych logopedycznych próbach diagnostycznych – analiza ilościowa	141
3.2.2. Struktura grup spółgłoskowych w wybranych logopedycznych próbach diagnostycznych	144
3.3. Przegląd i charakterystyka poszczególnych rodzajów prób diagnostycznych	147
3.3.1. Lingwistyczne aspekty doboru materiału leksykalnego do wybranych logopedycznych prób diagnostycznych a występowanie w nich grup spółgłoskowych	151
3.4. Zagadnienie grup spółgłoskowych w zaburzeniach artykulacji	159
3.5. Zagadnienie grup spółgłoskowych w badaniach nad rozwojowymi zaburzeniami ekspresji mowy (DLD, SLI)	169
3.6. Zagadnienie grup spółgłoskowych w badaniach nad afazją	173
3.7. Zagadnienie grup spółgłoskowych w badaniach nad dyzartrią	179
Rozdział 4. Założenia metodologiczne badań własnych	183
4.1. Uzasadnienie wyboru problematyki. Przedmiot badań, cel, problemy badawcze oraz hipotezy	183
4.2. Organizacja badań	187
4.3. Liczebność grupy badawczej	188
4.4. Charakterystyka grupy badawczej	189
4.5. Metody i techniki badawcze	191
4.6. Narzędzia badawcze	193
4.7. Badania pilotażowe	195
4.8. Przebieg badań	196
4.9. Sposób opracowania i interpretacji materiału	199
Rozdział 5. Fonotaktyczne i fonostatystyczne aspekty przyswajania grup spółgłoskowych przez dzieci w wieku przedszkolnym	207
5.1. Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy dwuwargowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym: zwarto-wybuchowe /p/, /b/ oraz sonorny /m/	207
5.1.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /p/, /b/, /m/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	214
5.1.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /b/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	220

5.1.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /b/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	225
5.1.4. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /p/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	229
5.1.5. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /p/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	239
5.1.6. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /p/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	245
5.1.7. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /m/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	246
5.1.8. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /m/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	250
5.1.9. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /m/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	252
5.2. Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy wargowo-zębowe /f/, /v/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	255
5.2.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /f/, /v/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	260
5.2.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonemy /f/, /v/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	265
5.2.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonemy /f/, /v/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	274
5.2.4. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /f/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	278
5.3. Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy przedniojęzykowo-zębowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	280
5.3.1. Fonemy zwarto-wybuchowe /t/, /d/ i sonorny /n/	280
5.3.1.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /t/, /d/, /n/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	286
5.3.1.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /t/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	293
5.3.1.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /t/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	302
5.3.1.4. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /t/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	306
5.3.1.5. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /d/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	308
5.3.1.6. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /d/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	311
5.3.1.7. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /n/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	314

5.3.1.8.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /n/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	317
5.3.1.9.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /n/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	320
5.3.2.	Fonemy szczelinowe i zwarto-szczelinowe /s/, /z/, /c/, /ʒ/	322
5.3.2.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /s/, /z/, /c/, /ʒ/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	328
5.3.2.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /s/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	337
5.3.2.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /s/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	341
5.3.2.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /s/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	343
5.3.2.5.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /z/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	345
5.3.2.6.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /z/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	348
5.3.2.7.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /c/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	349
5.3.2.8.	Realizacja nagłosowych i śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ʒ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	351
5.4.	Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy przedniojęzykowo-dziąsłowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	354
5.4.1.	Fonem boczny, sonorny /l/	354
5.4.1.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /l/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	356
5.4.1.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /l/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	359
5.4.1.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /l/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	362
5.4.1.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /l/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	365
5.4.2.	Fonemy szczelinowe i zwarto-szczelinowe /š/, /ž/, /č/, /ʒ/	365
5.4.2.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /š/, /ž/, /č/, /ʒ/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	370
5.4.2.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /š/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	379
5.4.2.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /š/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	382

5.4.2.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /š/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	384
5.4.2.5.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ž/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	386
5.4.2.6.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ž/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	388
5.4.2.7.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /č/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	389
5.4.2.8.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /č/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	392
5.4.2.9.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /č/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	394
5.4.2.10.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ž/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	395
5.4.2.11.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ž/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	396
5.4.3.	Fonem drżący, sonorny /r/	397
5.4.3.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /r/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	398
5.4.3.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /r/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	402
5.4.3.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /r/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	405
5.4.3.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /r/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	408
5.5.	Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy środkowojęzykowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	409
5.5.1.	Fonem sonorny /ń/	409
5.5.1.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /ń/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	411
5.5.1.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ń/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	414
5.5.1.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ń/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	416
5.5.1.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ń/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	419
5.5.2.	Fonemy szczelinowe i zwarto-szczelinowe /ś/, /ź/, /ć/, /ź/	420
5.5.2.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /ś/, /ź/, /ć/, /ź/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	423

5.5.2.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ś/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	427
5.5.2.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ś/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	430
5.5.2.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ś/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	431
5.5.2.5.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ź/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	432
5.5.2.6.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ź/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	435
5.5.2.7.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ć/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	436
5.5.2.8.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ć/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	438
5.5.2.9.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ć/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	439
5.5.2.10.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ź/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	440
5.5.2.11.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ź/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	442
5.5.3.	Fonem sonorny /i̯/	443
5.5.3.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /i̯/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	444
5.5.3.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /i̯/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	448
5.5.3.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /i̯/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	450
5.5.3.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /i̯/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	452
5.6.	Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy tylnojęzykowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	453
5.6.1.	Fonemy zwarto-wybuchowe /k/, /g/ oraz szczelinowy /x/	453
5.6.1.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /k/, /g/, /x/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	458
5.6.1.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /k/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	464
5.6.1.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /k/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	469
5.6.1.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /k/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	473

Spis treści

5.6.1.5. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /g/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	476
5.6.1.6. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /g/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	480
5.6.1.7. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /x/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	482
5.6.1.8. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /x/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	485
5.6.2. Fonem sonorny /ɥ/	486
5.6.2.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /ɥ/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	487
5.6.2.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ɥ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	491
5.6.2.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ɥ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	492
5.6.2.4. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ɥ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	495
5.7. Charakterystyka realizacji grup spółgłoskowych w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	495
5.7.1. Tendencje realizacji grup spółgłoskowych w mowie dzieci trzyletnich . . .	496
5.7.2. Tendencje realizacji grup spółgłoskowych w mowie dzieci czteroletnich . .	498
5.7.3. Tendencje realizacji grup spółgłoskowych w mowie dzieci pięcioletnich . .	502
Zakończenie oraz wnioski z badań	505
Bibliografia	517
Skróty	539
Spis tabel	541
Spis wykresów	547
Aneks 1. Tabele	555
Aneks 2. Wykresy	571